

УДК 378.011.3-051:005.591.6(045)

КРЕАТИВНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ – ШЛЯХ ДО УСПІШНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Корольова Л.М.

Класичний приватний університет

Статтю присвячено актуальному питанню створення креативного внутрішньовузівського освітнього середовища, сприятливого підготовці майбутніх учителів початкових класів до формування креативних здібностей у молодших школярів. У статті розкрито поліаспектність радикально оновленого й якісно нового освітнього середовища креативного спрямування. Акцентовано увагу на тому, що креативне освітнє внутрішньовузівське середовище є особливою формою суб'єкт-суб'єктної взаємодії професіоналів і майбутніх фахівців. Запропоновано моделювання процесу професійної підготовки майбутніх педагогів початкових класів до формування креативних здібностей у молодших школярів в умовах креативного внутрішньовузівського освітнього середовища.

Ключові слова: освітнє середовище, креативне освітнє середовище, креативне внутрішньовузівське освітнє середовище, підготовка майбутніх учителів початкових класів, креативні здібності, молодші школярі.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах становлення сучасної Нової української школи, шлях до демократичного суспільства зумовлений не стільки економічним розвитком і політичними пріоритетами держави, скільки загальним показником розвитку кожного учасника навчального процесу. Тому створенню середовища, яке формується та розвивається в процесі спільної діяльності його учасників (вчителя та учня), необхідно приділити найважливіше значення.

Сучасна система освіти України спрямована на те, щоб кожен учасник навчального процесу мав сприятливі умови для розвитку та саморозвитку.

Аналіз досліджень і публікацій. Дефініція «середовище» не має чіткого та однозначного тлумачення в сучасній науці. Зустрічаються різні роз'яснення поняття, а саме: оточення, система або умова. У педагогічних енциклопедичних довідниках висвітлюється поняття «мікросередовище» (безпосереднє соціальне оточення людини) – сім'я, трудовий начальний та інші колективи чи групи. Тобто, середовище у вузькому

значенні (мікросередовище) включає безпосереднє оточення людини.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз досліджень, що безпосередньо стосуються вирішення зазначеного завдання, дав змогу констатувати наявність праць, у яких закладено базис для його виконання, але констатуємо, що поняттю «середовище» на сучасному етапі реформування освіти приділяється ще недостатньо уваги.

Формулювання цілей статті. Мета статті – визначити та науково обґрунтувати особливості креативного середовища у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Відзначимо, що у першоджерелах нерідко можна зустріти поняття «освітнє середовище», «освітній простір». Одні вчені вважають, що ці поняття тотожні, інші – розрізняють та відокремлюють їх.

Спостерігаючи за різновидом поглядів, виявили думку дослідниці І. Зайцевої, яка з'ясувала, що термін «середовище» містить більше конкретного і особистісного, тому саме йому віддається перевага. Науковець Г. Гончарук підтримує

цю точку зору й виділяє серед інших термін «інформаційне середовище», яке може існувати як умова формування належної інформаційної зони діяльності під час викладання навчальних дисциплін, особливо професійно орієнтованих [4, с. 4].

Поряд із попередніми поглядами існує позиція вчених, які прирівнюють поняття феномену «середовище» і дефініції «простір». Так, на думку Н. Крилової, «середовище – це соціальний простір, що оточує людину (в цілому як макросередовище, у конкретному розумінні – як безпосереднє соціальне оточення, мікросередовище), зона безпосередньої активності індивіда, його найближчого розвитку і дій [1, с. 93]. Педагог, як стверджує дослідниця, «повинен самовизначитися, не просто як транслятор якоїсь культури, а як активний учасник того культурного середовища, в якому живе і творить. Створюючи разом з дитиною культурно значущу ситуацію освіти та самоосвіти, учитель вступає в особливий освітній простір – простір проєктів» [2, с. 32-33].

На відміну від попередників, І. Шендрік розмежовує поняття «середовище» і «простір». Вчений наголошує, що середовище – це реальність, яка не є результатом конкретної діяльності конкретної людини, а простір – результат освоєння суб'єктом цієї реальності. Дослідник визначає середовище як сукупність факторів, компонентів і параметрів, що плануються на рівні системи інститутів освіти [7].

Цікаві думки стосовно феномену «середовище» висловлював В. Степанов, який зазначав, що «середовище – це конкретний, наданий кожній дитині соціальний простір, за допомогою якого вона активно включається в активні зв'язки суспільства. Це сукупність різних (макро- і мікро-) умов її життєдіяльності й соціальної (рольової) поведінки, де конкретне природне мовленнєве й предметне оточення представлено як відкрита до взаємодії частина соціуму. Освітнє середовище – частина соціокультурного простору, зона взаємодії освітніх систем, їх елементів, суб'єктів освітнього процесу, що має кілька рівнів – від обласного, регіонального до основного свого елемента – освітнього середовища конкретного навчального закладу» [5, с. 20].

Отже, аналіз досліджень дає можливість наголосити, що спостерігається тенденція до синоніміки понять «середовище» та «простір». Ми відстежуємо варіативність переплетення поданих понять, хоча більше схиляємося до поняття «середовище». Нас цікавить децю інший аспект цієї проблеми – створення креативного освітнього середовища під час професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування креативних здібностей у молодших школярів.

Якщо зупинитись на конструкті «освітнє середовище», то дослідники акцентують увагу на тому, що воно має забезпечувати всебічний розвиток особистості під час навчання та надавати змогу реалізувати позитивний потенціал особистості.

Процес формування креативної особистості майбутнього педагога, який був би суб'єктом пошукової діяльності та активним суб'єктом у сучасній школі, виглядає досить перспективним у відповідному освітньому середовищі, що створює умови для розвитку інтелектуального потен-

ціалу, творчої мобільності й креативної спрямованості студентів.

Грунтовний аналіз сучасних педагогічних енциклопедичних видань свідчить, що поняття «освітнє середовище» ще не отримало статусу педагогічної категорії, хоча останнім часом привертає все більше уваги суспільства. У науковій літературі поняття «освітнє середовище» розглядається як єдність дій освітнього закладу, сім'ї, позашкільних державних установ та громадських елементів.

Зокрема, поняття «освітнє середовище» набуло поширення на рівні створення освітньої системи закладів освіти міста, регіону, де його співвідносять з поняттям «виховний простір», як соціокультурне освітнє середовище навчального закладу, яке має територіальну приналежність (С. Бондаревська, А. Лукіна, В. Веснін, І. Левицька, Л. Кєпачевська) і певні якісні ознаки (є засоби розвитку особистості; «духовно-інтелектуальне середовище») [4, с. 3-5].

Повернемося до дослідження категорії «освітнє середовище» І. Шендріком. Освітнє середовище, на думку автора, визначається як система культурних факторів яка є винаходом людини. Слід конструювати не освітній простір на основі соціальних цінностей, а соціальну реальність на основі цінностей освіти, бо освіта – це здійснення гуманності [7].

Науковець В. Ясвін визначає освітнє середовище, як «систему впливів і умов формування особистості за заданим зразком, а також можливостей для її розвитку, що перебувають у соціальному й просторово-предметному оточенні» [8, с. 1]. Дослідник акцентує увагу на тому, що поняття «освітнє середовище» є похідним до таких категорій, як «сімейне середовище», «навчальне середовище» та інших локальних середовищ, учений виділяє три основних складових середовища: просторове-предметне, соціальне, психодидактичне (організаційно-педагогічне) [9, с. 38]. На його думку, тільки творче (ідейне) освітнє середовище здатне забезпечити особистісний саморозвиток, який відбувається за допомогою використання суб'єктами того комплексу можливостей, притаманних цьому середовищу.

Привертає увагу дослідження П. Лернера, який відзначив освітнє середовище, як «умови (засоби, чинники, система виховання) освіти, самоосвіти та самовизначення підростаючої людини. Свого роду «клімат» для зростання, його культивування стає смисловим центром інноваційних удосконалень освіти» [3, с. 86].

Цікавим для нас є термін «творче освітньо-виховне середовище». Теоретико-методологічною основою для визначення його сутності стали концепції сучасних дослідників, які розглядають різноманітні аспекти категорії «середовище» та зміст поняття: «навчально-терапевтичне середовище» (Г. Любимова), «творче освітнє середовище» (В. Ясвін), «спосіб життя закладу освіти», «організаційний клімат» (О. Гуменюк), «освітній простір», «виховна система» (Л. Новікова, Н. Селіванова та ін.).

Досліджуючи педагогічну спадщину відомих українських та зарубіжних науковців, прийшли до висновку, що «освітнє середовище», на нашу думку, – це інтегративний комплекс просторових, предметних, соціальних, дидактичних, ін-

формаційних та психологічних умов та процесів, які надають можливість особистості придбати необхідні компетентності, за допомогою яких можна розкрити свої здібності у розширеній мірі під час навчального процесу.

Аналіз науково-педагогічних джерел показав, що більшість зарубіжних науковців (М. Вільямс [10], Д. Девіс [11], Н. Джексон [12], К. Робінсон [10], Р. Фішер [15] та ін.) вважають, що існує креативне освітнє середовище, яке є важливим компонентом професійної підготовки учителів початкових класів. Підтримуємо позицію видатних педагогів та погоджуємося, що це явище багатоглядне, яке поєднує фізичну, психологічну, віртуальну та біологічну сферу.

Фізична сфера – це умови, в яких відбувається навчальна та креативна діяльність учасників освітнього процесу. Учені виділяють основні чотири його компоненти та зазначають, що вони можуть варіюватись в залежності від дисципліни й вимог суб'єктів навчально-виховного процесу [14], це навчальна аудиторія; обладнання; матеріали; мікрокліматичні умови (метеоумови) тощо.

Психологічна сфера визначається сукупністю індивідуальних характеристик учасників навчального процесу. Цінності, переконання й сприйняття студентів, що формуються під впливом соціального оточення, особливостей майбутньої професії, статі, досвіду тощо, є причиною, за якою майбутні вчителі визначають, за яких умов й за яким планом відбуватиметься креативна діяльність [14].

Базуючись на особистісно орієнтовному підході, дослідники визначають, що основою психологічного креативного середовища є повага до особистості студента, толерантність до його розмаїття індивідуальностей [13].

Т. Кремін у своїй роботі «Креативність у куркулумі» зауважує, що зважаючи на суперечливість креативної особистості, риси середовища є відповідними: воно поєднує високу активність і спокій, підтримку і виклик, впевненість і ризик, грайливість і серйозність, сфокусованість і неясність, індивідуалізм та колективізм.

Віртуальна сфера – це взаємодія між учасниками за допомогою інтернет-технологій, які забезпечують унікальні види діяльності, наприклад, доступ до широкого спектру освітніх ресурсів, комунікації з представниками освітніх установ інших країн, моделювання й спільне обговорення реальних педагогічних ситуацій (світова платформа «Edmodo»).

Біологічна сфера, яку зарубіжні науковці розглядають у межах інклюзивної освіти, характеризується «індивідуальною розумовою та фізичною здатністю до навчання» [14, с. 24]. В цьому контексті виділяють студентів з особливими освітніми потребами та інвалідністю.

Отже, креативне освітнє середовище – явище багатоглядне, його створення в процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів передбачає поєднання фізичної, психологічної, віртуальної та біологічної сфер. Зважаючи на те, кожна з них впливає на здатність студентів до діяльності, спрямованої на формування креативних здібностей у молодших школярів, можна стверджувати, що цей вплив здійснюється на основі взаємодії визначених сфер.

Практичний досвід, знання теорії і практики навчання у процесі підготовки майбутніх педагогів початкових класів надали можливість прийти до остаточного висновку, що креативне освітнє середовище визначається, як простір:

- спрямований на розвиток загальної креативності та формування креативних здібностей учасників педагогічного процесу;

- з гнучкою системою форм організації навчально-виховного процесу, відповідно до здібностей, нахилів, потреб учасників педагогічного процесу;

- зорієнтований на використання інноваційних педагогічних технологій, що забезпечують особистісне зростання та розвиток творчого потенціалу учасників.

Слід підкреслити, що креативне освітнє внутрішньовузівське середовище є особливою формою взаємодії професіоналів і майбутніх фахівців. Причому, з одного боку, у процесі взаємодії суб'єктів такого середовища розробляються нові смисли освіти, апробовуються освітні технології; з іншого боку – середовище сприяє особистісному й професійному зростанню її суб'єктів [6].

Таким чином, наведені міркування дають можливість стверджувати про переорієнтацію, радикальне оновлення й побудову якісно нового внутрішньовузівського освітнього середовища креативного спрямування. Критичне осмислення наявних і ствердження нових цільових орієнтирів зумовлюють безумовні зміни у підготовці вчителя початкової школи до розвитку креативних здібностей у молодших школярів, зокрема надання цій підготовці креативно-дослідницького характеру. Зупинимось на особливостях і характеристиках випереджальної стратегії змін у підготовці майбутніх педагогів, як-от:

- морально-ціннісне ставлення майбутніх учителів початкових класів до своєї професійної діяльності;

- стійка потреба у пошуку морально-духовних шляхів розв'язання педагогічних завдань нестандартними шляхами;

- створення гуманно розвивального простору професійної суб'єкт-суб'єктної взаємодії;

- високий рівень професіоналізму та педагогічної майстерності головних організаторів фахової підготовки – самих викладачів ВНЗ;

- сформованість креативно орієнтованої сукупності знань, умінь і навичок та системи професійно значущих якостей, необхідних для успішного виконання своїх функціональних обов'язків шляхом упровадження нетрадиційних інноваційно-рефлексивних методів і форм викладання;

- активізація мотиваційних ресурсів особистості майбутнього учителя початкової школи в постійній самоосвіті, саморозвитку й особистісно-професійному самоздійсненні.

Ми переконані в тому, що моделювання процесу підготовки майбутніх педагогів початкових класів до формування креативних здібностей у молодших школярів в умовах креативного освітнього середовища має бути представлено декількома етапами.

Перший етап – це підготовчий етап, на якому проводяться такі заходи, як науково-методичні семінари й тренінги з залученням креативних фахівців. На них обговорюються теоретичні

та практичні питання, як розуміння ключових понять (наприклад, креативність, креативні здібності, креативне навчання), обґрунтування актуальності теми, оцінювання творчої діяльності, перегляд відео попередніх практик і їх аналіз, вироблення спільного бачення діяльності підготовки майбутніх фахівців в умовах креативного освітнього середовища; проводяться дискусії та педагогічні дебати на різноманітну тематику; планується робота по виробленню спільних завдань з планування.

На наступному етапі, основному, застосовується визначений зміст, такі шляхи, форми і методи підготовки майбутніх педагогів початкових класів:

- оновлений та модифікований зміст визначених дисциплін (спеціальні модулі), розробка яких є результатом співпраці креативного фасилітатора та викладача (наприклад, «Підготовка до практики у загальноосвітньому закладі», «Методика формування креативних здібностей у молодших школярів»);

- науково-педагогічні конференції, семінари, тренінги, майстер-класи які проводяться з метою заохочення майбутніх учителів початкових класів до виходу за рамки стандартних зразків викладання та застосування більш цікавих і креативних підходів до навчальної діяльності;

- тематичні тижні, під час яких студенти, занурюючи у креативну діяльність, вивчаючи способи формування креативних здібностей у молодших школярів, апробують їх на практиці.

На заключному етапі здійснюється аналіз та оцінка за допомогою рефлексії, що передбачає опис подій, аналіз їх впливу на учасників, оцінку успішності діяльності до спільно визначених критеріїв, з'ясування ефективності використаних методів та висловлення оціночних суджень; опитування та анкетування студентів; спільне обговорення результатів.

Висновки. Загалом, розглянуті вище ідеї дають змогу зробити наступні висновки:

- поняття «освітнє креативне середовище» розглядається дослідниками в контексті багатоглибкоаспектності, тобто явище, яке створене в процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів шляхом поєднання фізичної, психологічної, віртуальної та біологічної сфер навчання;

- «освітнє креативне середовище» – це простір, спрямований на розвиток загальної креативності та формування креативних здібностей учасників педагогічного процесу;

- креативне освітнє внутрішньовузівське середовище є особливою формою взаємодії професіоналів і майбутніх фахівців;

- морально-ціннісне ставлення майбутніх учителів початкових класів до своєї професійної діяльності виробляється в умовах освітнього середовища креативного спрямування.

До перспективних напрямів досліджень у даній сфері вважаємо за доцільне висвітлення чинників впливу в умовах професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на процес їхнього особистісно-професійного самовдосконалення.

Список літератури:

1. Крылова Н. Б. Среда социокультурная, образовательная. Новые ценности образования: тезаурус. Москва, 1995. С. 91-94.
2. Крылова Н. Б. Проектирование как создание культурно значимой ситуации в образовании. Москва, 1994. С. 32-33.
3. Лернер П. С. Проектирование образовательной среды по формированию профориентационно значимых компетентностей учащихся. Москва, 1995. С. 86-92.
4. Лустенко І. Школа як духовно-інтелектуальне середовище. Директор школи. № 40, 2006. С. 3-5.
5. Степанов В. М. Инновационная школа: опыт организации единого образовательного пространства: Монография. Иркутск, 2000. 152 с.
6. Сущенко Л. О. Теоретичні і методичні засади організації науково-дослідної роботи майбутніх педагогів у вищих навчальних закладах: дис. ... доктора пед. наук. Київ, 2014. 533 с.
7. Шендрик И. Г. Образовательное пространство субъекта и его проектирование. Москва, 2003. 156 с.
8. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. Москва, 2001. 365 с.
9. Ясвин В. А. Тренинг педагогического взаимодействия в творческой образовательной среде. Москва, 1997. 176 с.
10. All Our Futures: Creativity Culture and Education: report. Sudbury. 1999. 242 p.
11. Davies D. Creative Teacher for Creative Learners. Bath. 2005. 16 p.
12. Jackson N. Developing students' creativity: Searching for an appropriate pedagogy. Abingdon. 2006. P. 118-141.
13. Lucas B. Creative teaching, Teaching Creativity and Creative Learning. London. 2001. P. 35-44.
14. Martin P. What are creative spaces? Brighton. 2010. P. 23-25.
15. Fisher R. Creativity across the curriculum. London. 2004. P. 160-171.

Королёва Л.М.

Классический приватный университет

КРЕАТИВНАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ СРЕДА – ПУТЬ К УСПЕШНОЙ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация

Статья посвящена актуальному вопросу современного высшего образования – созданию внутривузовской креативной среды, которая будет благотворно влиять на процесс подготовки будущих учителей начальных классов, направленную на формирование у младших школьников креативных способностей. В статье раскрыта полиаспектность радикально обновлённой и качественно новой образовательной среды креативной направленности. Акцентировано внимание на том, что креативная образовательная внутривузовская среда – это определённая форма субъект-субъектного взаимодействия профессионалов и будущих специалистов. Предложено моделирование процесса профессиональной подготовки будущих учителей начальных классов по формированию креативных способностей у младших школьников в условиях креативной внутривузовской образовательной среды.

Ключевые слова: образовательная среда, креативная образовательная среда, креативная внутривузовская образовательная среда, подготовка будущих учителей начальных классов, креативные способности, младшие школьники.

Koroliova L.M.

Classic Private University

CREATIVE EDUCATION ENVIRONMENT – THE WAY TO SUCCESSFUL PEDAGOGICAL WORK OF FUTURE TEACHERS IN THE ELEMENTARY SCHOOL

Summary

The article deals with the actual issue of a creative inner-institutional educational environment establishing, which is conducive to train the future elementary school teachers to form the creative abilities of junior schoolchildren. The article presents the poly-aspect of a radically updated and qualitatively new educational environment of creative orientation. The emphasis is placed on the fact that the creative inner-institutional educational environment is a special form of the subject-subject interaction between professionals and future specialists. The process simulation of professional training among of future elementary school teachers is offered. It helps to form the creative abilities of junior schoolchildren under conditions of a creative inner-institutional educational environment.

Keywords: educational environment, creative educational environment, creative inner-institutional educational environment, training of future elementary school teachers, creative abilities, junior schoolchildren.